

Perduts, amagats i trobats. Història de dos manuscrits de la *Doctrina pueril*,*
per Joan Santanach i Suñol

«Chaitius, en issilh, no sai on»
Bernat de Ventadorn

La primera edició moderna de la *Doctrina pueril* de Ramon Llull, preparada per Mateu Obrador, va ser publicada a Palma de Mallorca el 1906. Seixanta-sis anys més tard, Gret Schib, a la introducció de la seva edició crítica de l'obra, va denunciar la desaparició de dos dels tres manuscrits catalans que el lul·lista mallorquí havia tingut en compte, entre els quals es trobava el que havia utilitzat com a text base. Aquest còdex, aleshores conservat a la biblioteca del Seminari de Barcelona, va ser l'únic text medieval que l'editor va poder consultar; es tracta del seu manuscrit *B*. El segon dels volums perduts, «procedent de la Cartoxa valldemossina», era un còdex del XVII que presentava una versió modernitzada de l'obra, i al qual l'editor va atorgar la sigla *C*.¹ Respecte al primer, Schib considera que «probablement desaparegué l'any 1936, quan fou incendiat el Seminari», ja que, entre altres documents, en aquest incendi es

destruïren els volums esmentats al *Diccionario crítico de los escritores catalanes* de Fèlix Torres Amat, que s'havien agrupat en un petit departament amb la idea de reconstruir la biblioteca de l'il·lustre bisbe. Com que el manuscrit *B* és citat al *Diccionario*, la sospita de Schib és fonamentada.² Pel que fa a *C*, l'editora es limita a afirmar que no forma part dels «pocs llibres que resten de la biblioteca de la Cartoixa, a la sala d'exposició oberta al públic».³ No podem saber quan feia que aquest manuscrit mancava a la Cartoixa, ja que els volums de Valldemossa no han merescut gaire atenció dels estudiosos que s'han interessat pels fons lul·lians de l'illa de Mallorca.⁴ Josep Perarnau, al seu inventari d'obres lul·lianes

* Aquest treball forma part del projecte de recerca DGESIC, PB96-0653.

1. Obrador va datar el còdex usat com a text base del segle XV. El tercer manuscrit català al qual va tenir accés, copiat al segle XVII, és *descriptus* de *B*; actualment es conserva, amb la signatura ms. 1024, a la Biblioteca Pública de Palma. En l'establiment del text l'editor també va tenir en compte una traducció llatina moderna, que ell mateix va qualificar d'«incorrecta y pobríssima», i el text «traduït a llengua usual mallorquina» de l'edició de l'obra apareguda a Palma el 1736. Coneixia l'existència, així mateix, de diversos manuscrits de l'obra a la Staatsbibliothek de Munic, que no va poder consultar fins després d'enllestir l'edició. Vegeu ORL I, 434-436, i, per als còdexs de Munic, OBRADOR 1908. L'edició de Gret Schib pren com a text base un dels manuscrits muniquesos (vegeu LLULL 1972: 36).

2. Vegeu TORRES AMAT (1836: 699). Malgrat que Torres Amat inclou el còdex entre els andòims, és molt probable que la notícia que dona d'un manuscrit de la *Doctrina pueril* faci referència al ms. *B*, tant pel contingut del volum com per la presència en el còdex d'una mateixa acta notarial, datada l'any 1616, que Torres Amat i Obrador transcriuen. Això no obstant, Obrador manté una actitud prudent respecte a aquesta qüestió en constatar que hi ha «algunes discrepàncies, tal volta inexactituds de còpia» entre les dues transcripcions (vegeu ORL I, 431 n. 1). Per a l'acta notarial, vegeu més avall.

3. Vegeu la introducció de Schib a LLULL (1972: 27-28 i 31).

4. La Cartoixa no s'esmenta a cap dels inventaris següents: OBRADOR 1932, ALÓS-MONER 1935, BOHIGAS 1944, PÉREZ 1958-1970. Cal tenir en compte que la majoria de manuscrits lul·lians de Mallorca es conserva en biblioteques de Palma, de manera que normalment els inventaris es limiten a recollir els manuscrits d'aquesta ciutat. D'altra banda, val a dir que en aquests catàlegs tampoc no trobem cap manuscrit susceptible de ser identificat amb *C* com a integrant d'algun altre fons mallorquí.

en català, publicat deu anys més tard que l'edició de Schib, esmenta aquests dos manuscrits com a textos desapareguts de la *Doctrina pueril*.⁵

La pèrdua de B, d'altra banda, implica la pèrdua d'un testimoni identificat de les tensions entre partidaris i detractors de la causa lul·liana. Segons recull Obrador, al darrer full del còdex hi havia una acta notarial, datada l'any 1616, en la qual s'afirmava que el manuscrit havia estat lliurat a fra Joan Riera. La signava Mateu Nebot, aleshores arxiver del Reial Patrimoni i de la Universitat de Mallorca. La nota, tal com la transcrivé l'editor de la *Doctrina pueril*, és la següent:

«Ihs. Die prima mensis decembris anno a nativitate Dni. mill.^{mo} sexcent.^{mo} sexto decimo, de mandato magnificorum dominorum Juratorum presentis Regnis Majoricarum, fuit extractus liber hic a Archivo presentis Universitatis, et traditus Reuerendo domino patri fratri Joanni Riera doctori theologo diffinitori Religionis diui Francisci Majoricarum, Sindico praelibatae Universitatis. In cuius rei testimonium fuit impressum sigillum dicti archiui per me Mattheum Nebot notarium domini nostri Regis alumpnum et militarem, in dicto Regno Regium et patrimoniale archiuarium, et anno presenti praetactae Universitatis etiam archiuarium un [per ut] infra.»⁶

Fra Joan Riera, el franciscà a qui s'encomanà el volum, havia estat nomenat aquell mateix any postulador de la causa pia lul·liana a Roma, després de la mort de fra Antoni Busquets, el seu predecessor.⁷ Una de les primeres tasques que se li encarregaren, per

5. PERARNAU (1982-1986: I, 187). Vegeu també PERARNAU (1984:7).

6. ORL I, 431. Com hem vist a la nota 2, també Torres Amat transcrivé, encara que de forma parcial, l'acta del notari Nebot.

7. PÉREZ (1957: 263-264). Entre les activitats que fra Joan Riera dugué a terme a fa-

tal de respondre al requeriment fet per la Congregació del Sant Ofici als jurats de Mallorca, va ser dur a Roma les vint obres lul·lianes que contenien, segons l'opinió de Nicolau Eimeric, passatges herètics.

Com és sabut, quatre de les cent proposicions que l'inquisidor gironí havia inclòs al seu *Directorium inquisitorum* procedien de la *Doctrina pueril*. Sembla clar, doncs, que es confià el còdex d'aquesta obra a fra Riera per tal que el lliurés, juntament amb onze volums més, a la Inquisició.⁸ Entre aquests còdexs, n'hi havia que ja tenien uns quants anys —és el cas del que conservava la *Doctrina pueril*—, com també altres de nous, transcrits fidelment i corregits a partir de volums que romangueren en poder dels Jurats de Mallorca, tal com certifiquen les actes de Mateu Nebot que encara acompanyen alguns volums.⁹ Segons indica Josep Tarré, va encarregar-se de l'examen dels textos catalans, agrupats en set dels dotze volums, el P. Rifós, O.P., perso-

---

vor de la causa lul·liana hi ha la redacció d'un *Transumptum memorialis in causa pii eremitaie, et martyris Raimundi Lulli*, publicat el 1627, probablement a Palma de Mallorca (RD 198). El franciscà morí a Roma, essent encara postulador de la causa pia, el 1633.

8. És a aquest manuscrit, per tant, que deu fer referència l'esment de la *Doctrina pueril* que trobem al *Memorial dels llibres del glorios y beneventurat Dr. y martir Ramon Lull, aportats en Roma, resignats á la Illma. Congregatió dels Cardenals de la Sta. Inquisició per lo P. Mestre Fr. Juan Riera, sindich del Regne de Mallorca*, publicat per Pedro de A. PEÑA (1886-1889: 2, 231; vegeu també ALÓS-MONER 1928: 2). TARRÉ (1941: 180) i PÉREZ (1961: 19) assaïen d'identificar algun dels dotze volums que Riera dugué a Roma, entre els quals, en ambdós casos, esmenten la *Doctrina pueril* del Seminari de Barcelona.

9. És força probable que el manuscrit *descriptus* de B, esmentat a la nota 1, fos copiat precisament amb l'objectiu de trametre'l a Roma, encara que, per raons que desconeixem, fra Riera s'endugués finalment el model, i el *descriptus* romangués a Mallorca. Per a aquesta qüestió, vegeu també la n. 28.

natge que havia estat prior del convent de Santa Caterina de Barcelona i que poc després fou nomenat bisbe de Perpinyà; dels cinc còdexs restants, els que contenien les obres en llatí, se n'encarregà el cardenal Bellarmino, el qual els va retornar al comissari del Sant Ofici després de redactar la seva *Summa causae Raimundi Lulli*, de 1619, on plantejava la necessitat de prohibir la difusió dels textos de Llull.¹⁰ També el cardenal Francisco Albizzi va tenir ocasió d'examinar els còdexs que havia dut a Roma fra Riera, aquesta vegada al mateix Arxiu del Sant Ofici, com recull al seu *De inconstantia in fide*, publicat a Amsterdam el 1683.¹¹

Posteriorment, alguns dels dotze volums, si no tots, anaren a parar al convent franciscà de San Patrizio i San Isidoro dels Observants Irlandesos, també de Roma, on encara avui hi ha un nombre considerable de llibres enviats des de Mallorca per tal de provar l'ortodòxia de Llull. Tanmateix, no s'esmenta cap *Doctrina pueril* al catàleg de manuscrits i impresos lul·lians del Col·legi de San Isidoro elaborat pel postulator Josep Hernández durant els tres anys que va residir a Roma (1688-1690), de manera que, malgrat que sembli la possibilitat més evident, no sabem del cert si la *Doctrina* va arribar a formar part dels fons dipositats a San Isidoro.¹² I, encara que Josep Tarré afirmi que els volums de fra Riera «en 1691 se hallaban en el convento franciscano de San Isidoro, de Roma, según testimonio del canónigo Bennazar», el passatge de Pere Bennàsser d'on Tarré tragué probablement

aquesta informació no em sembla prou determinant, ja que Bennàsser no parla específicament dels dotze volums de fra Riera, sinó de les vint obres censurades per Eimeric.¹³

Desconeixem, així mateix, de quina manera i per quines vies el nostre manuscrit *B* va tornar als territoris de l'antiga Corona d'Aragó —encara que no a Palma, sinó a Barcelona. Aquest retorn, d'altra banda, no deixa de ser un fet força excepcional, atès que els còdexs que la Causa Pia enviava a Roma per tal de defensar l'ortodòxia del beat tendiren curiosament a engruixir els fons lul·lians del Vaticà. Hi ha, però, algunes excepcions. Aquest és el cas,

13. Tarré no dóna la referència del lloc on Bennàsser fa aquesta afirmació, però tot sembla indicar que es tracta de l'opuscle *Al Rey Nuestro Señor Don Carlos Segundo*, publicat a Mallorca l'any 1691, ja que a RD només es recull una altra obra de Bennàsser, datada l'any 1688. Al capítol XXI d'aquesta obreta es parla de diverses lletres que la Santa Inquisició va adreçar a bisbes de la Corona d'Aragó, en les quals se'ls ordenava que recollissin tots els documents referents a Llull i que els enviessin a Roma; les lletres «tuvieron su devido efecto, porque en virtud de ellas, y con provisión del Illmo. y Rmo. Sr. D. Fray Simón Bauçà obispo de Mallorca, se cometió su ejecución al Illustre vicario general, que actuó el processo de la causa pia de Raymundo, cuya copia auténtica remitió a la Sacra Congregación del Índice, y oy se halla en depósito, en el Convento de S. Isidoro de Roma, con los veinte libros de Raymundo, que pretendieron censurar antiguamente los émulos de su doctrina, escritos casi todos en lengua lemosina antigua, del qual processo (en quanto a la Santidad, y culto immemorial), no se ha tenido hasta oy sesión alguna, por no averse acabado nunca de ventilar la causa de la doctrina de Raymundo, a causa de la dificultad grande que se halla en la Curia Romana en entender perfetamente el dicho language lemostn. Para poder proseguir la causa de la doctrina lulliana, es preciso, ventir los dichos libros en language latn, por que de otra manera nunca se passará a declaración alguna, como lo dijo el cardenal Barberino al P. Iuan Riera agente desta causa en Roma» (BENNÀSSER 1691: dd2v-e; vegeu RD 276). El primer subratllat és meu; el segon, original.

10. TARRÉ (1941: 180); BATLLORI (1957: 97).

11. PÉREZ dóna la relació dels volums de fra Joan Riera elaborada pel cardenal Albizzi (1961: 19 n. 26). També esmenta, al mateix lloc, la referència del document de l'Arxiu Històric de Mallorca en què es recull el lliurament a fra Riera dels dotze volums (vegeu AHM, Extraordinaris Universitat, 1 desembre 1616, f. 233v).

12. El catàleg va ser publicat, com a text anònim, per Salvador GALMÉS (1932-1933). I. Lorenç PÉREZ va identificar el menorquí Josep Hernández com a autor de l'inventari (1958: 87 i 1961: 20).

precisament, de part dels manuscrits de San Isidoro, que l'any 1872, a causa de la inestabilitat política que es vivia aleshores a la ciutat de Roma, i per tal d'evitar que el nou govern italià confiscués els béns de les cases de religiosos estrangers, foren enviats a Dublín, concretament al convent de Merchants' Quay. D'aquí passaren, el 1946, al també convent franciscà de Dún Mhuire (Killiney), on actualment hi ha cinc còdexs que contenen obres de Lull.¹⁴ Al darrer foli d'un d'aquests volums, el ms. B. 48, hi ha un certificat de Mateu Nebot en el qual, segons Hillgarth, s'afirma que «este ms. fue copiado y corregido a base de otro "in archivo inferiori domus jurariae Universitatis Civitatis et Regni Maioricarum"», de manera que molt probablement ens trobem davant d'un altre dels volums de fra Riera, o, si més no, de part d'un d'aquests volums.¹⁵

Així, encara que no en sapiguem la data, el fet és que la nostra *Doctrina pueril* va sortir de Roma. Podria ser que ja fos a la península Ibèrica el 1836, any de la publicació del *Diccionario crítico* de Fèlix Torres Amat, on s'esmenta el volum de la *Doctrina* entre les obres anònimes. Com és sa-

14. Per al fons lul·lià d'aquest convent irlandès, vegeu HILLGARTH (1966) i FENNESSY (1995).

15. Actualment, aquest manuscrit consta només de 29 folis escrits, que presenten dues numeracions; una de pròpia (d'1 a 29) i una segona amb els números 248-259 i 280-296 (no hi manca text, però). Molt possiblement, doncs, es tracta de la part final d'un volum originàriament més extens. Podria ser, d'acord amb aquesta constatació, que la versió del *Llibre dels articles de la fe catòlica* que conté hagués anat precedida d'un *Arbre de ciència*, ja que, com recull la relació del cardenal Albizzi, esmentada més amunt, un dels volums de fra Riera contenia aquestes dues obres. Vegeu la descripció del manuscrit en HILLGARTH (1966: 76), on, per un error tipogràfic, és datat del segle XVIII, i FENNESSY (1995: 167-168). Val a dir, respecte al volum esmentat pel cardenal Albizzi, que PÉREZ va proposar identificar-lo amb un imprès llatí conservat a la Biblioteca Nacional de Roma (1961: 19).

but, i com comenta ell mateix al pròleg del *Diccionario*, l'il·lustrat autor havia fet donació al Seminari episcopal de Barcelona d'uns «*cuatrocientos impresos de escritores catalanes que yo tenía entre mis libros, y de que me desprendí gustoso, como igualmente de varios MSS*». El volum de la *Doctrina*, doncs, podria haver estat algun d'aquests, o bé una donació de la gent que va respondre a la crida que Torres Amat va fer el 15 de novembre de 1819, a través del «*Diario de Barcelona*», per tal d'ampliar el projecte de constituir una biblioteca d'autors catalans.¹⁶ En tot cas, la majoria d'indícis assenyalen que vers l'any 1877 el volum de la *Doctrina* ja devia formar part del fons del Seminari, perquè en aquesta data, a causa de la demolició de l'edifici de l'antic Seminari Conciliar, els més de vint mil volums que formaven la seva biblioteca s'emballaren en dues-centes setanta-nou caixes, les quals, una vegada traslladades al Seminari nou, s'amuntegaren als baixos de l'edifici tot just enllestit. S'hi van estar durant gairebé vint-i-cinc anys, de manera que els llibres no van tornar a veure la llum fins l'estiu del 1901. Encara es va haver d'esperar alguns mesos, però, abans de tornar-los a posar a disposició del públic, ja que es va decidir que calia catalogar-los de nou.¹⁷

Poc després que els volums del Seminari haguessin estat alliberats del seu confinament als baixos del nou edifici, i abans de l'any 1906, Mateu Obrador va transcriure el text de la *Doctrina pueril*. És clar que el manuscrit podria haver entrat a formar part de la biblioteca del Seminari en el breu període entre el desembalatge dels llibres i l'interès d'Obrador per dur a terme l'edició de la *Doctrina*, però em sembla més probable que el manuscrit es trobés entre

16. TORRES AMAT (1836: XXIV). La resposta de la crida degué ser força immediata i considerable, atès que «*en 1820 contaba ya cerca de mil y quinientos volúmenes*».

17. Vegeu la primera de les «Noves» de la «*Revista de Bibliografia Catalana*», 1, 2 (juliol-novembre de 1901), ps. 283-285.

els que procedien de l'antic Seminari. Òbviament, també va ser abans de la data de publicació del primer tom de les ORL que l'estudiós va consultar el volum de la *Doctrina pueril* de la Cartoixa de Valldemossa. Després que el lul·lista mallorquí publicués les descripcions dels dos manuscrits al primer volum de les ORI., no tenim cap altra referència directa a aquests còdexs —és a dir, no bibliogràfica— fins que Gret Schib va denunciar-ne la desaparició, l'any 1972, i va plantejar la hipòtesi de la crema del manuscrit medieval en l'incendi que havia patit el Seminari l'any 1936.¹⁸ Tot plegat no feia sinó afegir un parell de casos més a la llarga nòmina de manuscrits lul·lians desapareguts.¹⁹

Uns quants anys més tard, concretament el 15 de desembre del 1986, el mecenes Frederic Marès i Deulovol (1893 - 1991) va fer donació a la Biblioteca de Catalunya dels rics fons bibliogràfics que conformen el seu Museu del Llibre. Entre el centenar llarg de còdexs que inclou, n'hi ha quatre de lul·lians —o pseudolul·lià, en el cas del volum que conserva una de les obres alquímiques erròniament atribuïdes a Llull. Un d'aquests manuscrits és una *Doctrina pueril*.²⁰

La consulta directa del còdex esmentat fa pensar, a primer cop d'ull, que tenim a les mans el desaparegut manuscrit de la Cartoixa de Valldemossa, ja que, entre altres signes externs que hi remetent, trobem a l'interior del volum una targeta solta amb el nom d'«*El corresponsal del coleccionista | Pedro Marés y Oriol | coleccionista de*

18. L'únic esment del manuscrit del Seminari previ a l'edició de Gret Schib que he trobat fa referència a la inclusió del còdex en una exposició bibliogràfica lul·liana en commemoració del sisè centenari de la mort del beat, l'any 1916; vegeu el «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya», III, ps. 168-173.

19. Per a aquesta qüestió, encara que centrada en la situació dels fons bibliogràfics de Mallorca, vegeu BONNER (1992: esp. 245-247).

20. Es tracta del ms. 10 del fons del Museu del Llibre Frederic Marès, i actual ms. 3187 de la Biblioteca de Catalunya.

autógrafos manuscritos y documentos históricos». Al verso d'aquesta targeta podem llegir l'anotació següent, escrita en llapis i ratllada:

«Aquest manuscrit anomenat "Doctrina Pueril" de R. Lull el vaig comprar el 2 de juny de l'any 1907 en un lot de llibres procedents de la Cartuja de Valldemosa; els rebí per mediació de Aguiló de Palma.

»Per els set llibres del lot en vareig pagar 1000 pessetes.

»El manuscrit és incomplet, li falten les sis darreres pàgines. Actualment es compon de 87 fulls o folis, en pergamí, sembla li falten, per els fragments que resten al final, 6 fulls, en total 93 folis. Les mides dels folis són: 22 alt 16 ample. El llibre fou censurat per l'Inquisidor i separat els sis folis que falten.

P. M. O.»²¹

El pare de Frederic Marès, doncs, hauria comprat el manuscrit cartoixà tot just un any després que Obrador hagués publicat la seva edició, de manera que el lul·lista mallorquí no hauria pogut donar notícia d'aquest canvi de mans en descriure el còdex. Hi ha altres elements, a més de diversos ex-libris de Pere Marès situats al llarg de tot el volum, que apunten vers aquesta identificació. A la guarda davantera trobem l'ex-libris, escrit en tinta, «*Cartusiae Jesu Nazareni | Majoricensi*», i una anotació on s'afirma que «Este llibre és de la Cartuxa de Mallorca y se ha deixat avui a Jaume Rosselló, per uns dies, a tornar el proper any 1770». Això no obstant, com va observar a la mateixa guarda amb breus anotacions en llapis Amadeu-J. Soberanas, conservador de manuscrits quan el llegat Marès entrà a formar part del fons de la Biblioteca, es tracta d'un ex-libris i d'una anotació falsificats. A

21. Val a dir que, a més de tres línies en diagonal que cancel·len tot el text, s'ha ratllat específicament i amb un traç força més gruixut el fragment «censurat per l'inquisidor».

més, a la mateixa guarda davantera hi ha una altra nota en llapis, també de mà del conservador de manuscrits, que adverteix que el volum «conté anotacions marginals falsificades i retocs de caplletres amb bolígraf i rotulador! Foliació romana falsificada! etc.».²²

D'altra banda, la descripció que Obrador va fer del manuscrit cartoixà no coincideix amb la *Doctrina pueril* del Museu del Llibre. Sobta, d'entrada, la datació, perquè l'editor va considerar-lo del segle XVII, i el manuscrit del fons Marès és clarament medieval.²³ Les altres dades que en va donar també són considerablement divergents; el manuscrit de Valldemossa, segons Obrador, és «format de 18 quaderns o plechs de paper semblant, de 8 fulles cadascun, fora'l darrer que'n té 4, (22 cm. per 15), numerats al marge inferior».²⁴ El manuscrit C, per tant, constava de 140 o 148 folis de paper (segons si entenem que era format per divuit o dinou plecs), xifra que és molt lluny dels 87 folis de què consta el volum del llegat Marès. La distribució en quaderns tampoc no afavoreix la identificació, atès que el llibre és format per nou quaderns de deu folis (5 + 5), tret del primer, que en té vuit (4 + 4); a més, manca el darrer foli del novè (el quadern, doncs, és format per 5 + 4 folis). A això cal afegir que aquests 87 folis no són de paper, sinó de pergami. Tampoc no acaben de lligar les mides, ja que, malgrat que la llargada sigui més o menys la mateixa, el manuscrit actualment a la Biblioteca de Catalunya és una mica més ample (uns 15 mm). Les dades que Obrador dóna de C només coincideixen amb el còdex del Museu del Llibre pel que fa a la situació de la numeració dels folis. Ja hem

vist, però, que la foliació era falsa.

Les característiques del manuscrit, en canvi, s'acosten molt més a les que l'editor de la *Doctrina pueril* va donar referents al seu manuscrit base, el que aleshores es conservava a la biblioteca del Seminari i que Gret Schib va creure destruït per les flames l'any 1936.²⁵ Aquest volum, segons Obrador, es componia

«entre tot, de 95 folis, d'uns 18 × 24 cm.: dels quals n'hi ha 88 de plegamí, distribuïts en nou plechs de cinch fulles cadascun, fora'l primer que sols en té quatre, y al capdaval 7 folis de paper, de diferent y no tan antiga escriptura».²⁶

Les coincidències fan referència a les seves dimensions, que s'acosten més a les del manuscrit actualment a la Biblioteca de Catalunya (el fet que hagi estat objecte d'una nova enquadració pot explicar que les mesures dels fulls d'aquest volum siguin inferiors, uns 216/224 × 165 mm; cal tenir en compte, així mateix, que el mal escairament dels folis potser va induir Obrador a prendre mesures referents a tot el conjunt, i no específicament a un foli sol). És, sens dubte, força més remarcable la coincidència pel que fa a la distribució dels folis en quaderns. A més, malgrat que el nombre de folis no sigui el mateix, ja que Obrador dóna la xifra de 95 —dels quals només els 88 primers eren de pergami—, i el còdex de la Biblioteca en té 87 —tots de pergami—, la discrepància pot explicar-se per la pèrdua, potser podríem dir supressió, del darrer foli en pergami, del qual mancava «el terç superior», i dels set folis de paper —en el darrer dels quals hi hauria hagut l'acta notarial signada per Ma-

22. També a l'inventari de la Biblioteca de Catalunya s'afirma que el manuscrit conté «anotacions matusseres, imitacions d'ex-libris i d'anotacions manuscrites antigues».

23. Al catàleg del fons Marès se'l considera del segle XIV; vegeu MUNDÓ (1994: 11, núm. 10).

24. ORL I, 434.

25. A la breu entrada que el *Catàleg del Museu del Llibre* dedica a aquest manuscrit també s'afirma que «Per la descripció que en dóna Mateu Obrador, aquest còdex havia estat a la biblioteca del Seminari de Barcelona» (MUNDÓ 1994: 11, núm. 10).

26. La descripció que Obrador dóna de B es troba a ORL I, 430-434.

teu Nebot. L'amputació d'aquests fulls es degué produir abans de l'enquadernació actual, que és del segle XX. En tot cas, és destacable que al final del volum, entre el cos del còdex i la guarda posterior, es distingeixi el que resta de set fulls de pergamí tallats (no pas sis, com diu la targeta solta que hi ha a l'interior del llibre); si la pèrdua d'aquestes pàgines fos realment antiga, això explicaria que hagués calgut afegir-hi diversos folis, els quals potser es podrien identificar amb els set de paper i d'escriptura més moderna que Obrador va observar que hi havia al volum del Seminari.

Entre les altres característiques que Mateu Obrador dóna del manuscrit *B* hi ha l'afirmació que els «vuyt o nou fols primers» són «més arrevellits y gastats que'ls altres», aspecte en què coincideix amb el volum del Museu del Llibre: els nou folis inicials d'aquest manuscrit són en molts llocs de lectura difícil, especialment el primer, que, de fet, és pràcticament il·legible. No obstant això, Obrador recollia que el volum,

«Al comensament, du la rúbrica en vermell: "Aquest libre és de *Doctrina Pueril*", y en el meteix fol 1er, a dalt de tot, l'inscripció en cursiva, molt més moderna: "*Es de la Bibliot.^a Cat.^a publ.^a episcopal de Barcelona*".»

Actualment, ni el títol de l'obra ni l'ex-libris són visibles. No em sembla massa temerari, atès l'estat actual del *recto* del primer foli, afirmar que probablement es dugué a terme algun tipus d'actuació deliberada destinada a esborrar l'ex-libris que identificava la procedència del manuscrit, que hauria així mateix afectat la resta del text de la primera pàgina.

La comparació textual de la versió de la *Doctrina pueril* conservada al manuscrit del Museu de Llibre tampoc no afavoreix la seva identificació amb el llibre perdut de Valldemossa, sinó, més aviat, com hem vist que també suggerien les característiques morfològiques del volum, amb el còdex que

Obrador va consultar al Seminari de Barcelona. El fet, però, que l'editor sotmetés el text de la *Doctrina* a una certa regularització ortogràfica i no recollís sistemàticament les seves intervencions a l'aparat, fan que no sempre sigui evident la relació que s'hi pot establir.²⁷

Sembla, doncs, contràriament al que s'afirma a les anotacions de la guarda anterior i a la targeta on se'n justifica la compra (com també del que es podria inferir de la presència al llarg del volum d'ex-libris de Pere Marès i Oriol), que aquest manuscrit no pot ser el còdex de Valldemossa perdut després que Obrador enllestís la seva edició, sinó que hi ha moltes més possibilitats que es tracti del manuscrit *B*, o sigui, el còdex que el 1616 va ser lliurat a fra Joan Riera perquè el dugués a Roma. Resten, com a probable testimoni de l'estada a la ciutat santa, diversos passatges subratllats

27. De tota manera, un any abans que aparegués el primer dels toms de les ORL, Obrador va publicar un *Estudi de les doctrines sociològiques de Ramon Lull*, premiat als jocs florals com a «millor estudi expositiu de sociologia luliana». El futur editor de la *Doctrina pueril* va incloure en aquest assaig una bona quantitat de textos lul·lians «tretos directament dels manuscrits que per la metexa edició va reunir i té preparats la Comissió Editoral» (vegeu OBRADOR 1905). L'ortografia dels nombrosos fragments de la *Doctrina pueril* que es recullen en el volumet ens permet apreciar algunes de les regularitzacions que Obrador va decidir aplicar posteriorment al text de les ORL. Així trobem, per exemple, que mentre que al text del primer volum de les ORL la partícula *car* apareix sempre amb *a*, al còdex del fons Marès i als fragments publicats el 1905 és escrita sistemàticament amb *o* (*cor*). Per als criteris d'edició adoptats per Obrador, vegeu les ps. VIII-XVII del pròleg al vol. I de les ORL i l'apèndix sobre «Transcripció i puntuació» de les ps. 449-452; vegeu també la síntesi que en fa Albert Soler a la seva edició del *Llibre de l'orde de cavalleria* (LLULL 1988: 147-148), text que també va aparèixer al primer volum de les ORL. Més avall inclou alguns exemples de coincidències textuales entre el text base de l'edició del 1906 i l'actual ms. 3187 de la Biblioteca de Catalunya.

del text que corresponen als quatre que Nicolau Eimeric va considerar herètics.²⁸ En tot cas, la persona que va redactar el text de la targeta que hi ha a l'interior del còdex coneixia la relació que el volum havia tingut amb la Congregació del Sant Ofici, ja que altrament no hauria recollit que el «llibre fou censurat per l'inquisidor». Així, i malgrat que és cert que hauria pogut observar la correspondència entre els fragments subratllats i les proposicions de la *Doctrina* denunciades al *Directorium*, sembla més probable que conegués la relació del manuscrit amb la Inquisició a partir de l'acta de Mateu Nebot. Només calia, aleshores, haver llegit les pàgines que Obrador dedica als testimonis de la *Doctrina pueril* per saber el paper que Joan Riera havia tingut en tot aquest afer. Així s'explica que la referència que es fa a la censura inquisitorial a la targeta hagi estat ratllada a consciència —malgrat que encara sigui llegible—: conèixer l'estada a Roma implica conèixer el darrer fons on havia estat el còdex. Fins i tot és probable que l'autor de

28. Es tracta de passatges corresponents als capítols 21, 2-3; 24, 2-3; 28, 3, i 54, 10; vegeu-los subratllats als ff. 17, 19^{rv}, 22 i 41 del ms. 3187 de la Biblioteca de Catalunya. Corresponen a les proposicions 77, 78, 90 i 91 que Eimeric va incloure al *Directorium inquisitorium*, i que també recull, evidentment, fra Joan Riera al seu *Transumptum memorialis*, esmentat a la n. 7. Aquests passatges són així mateix subratllats al manuscrit *descriptus* de B; en aquest darrer cas, a més, s'han escrit al marge breus anotacions que remetent al número corresponent de les proposicions d'Eimeric (és sobretot basant-me en aquesta constatació que, a la n. 9, plantejava la possibilitat que, si més no inicialment, el volum destinat a la Inquisició fos el *descriptus*, i no B). També al ms. del *Llibre dels articles de la fe* conservat a Dún Mhuire (vegeu la n. 15) són subratllats diversos dels passatges considerats herètics, amb remissions marginals al número corresponent de les proposicions d'Eimeric; vegeu FENNESSY (1995: 168). Per als passatges lul·lians censurats per l'inquisidor, vegeu, entre altres, ORL I, 458-459, 461; VILLARONGA Y FERRER (1909-1910), i MADRE (1973: esp. 158).

l'anotació hagués tingut a les mans l'edició de la *Doctrina pueril* duta a terme per Gret Schib, ja que és en el volum publicat a «ENC» que es recull per primera vegada la desaparició tant del manuscrit del Seminari de Barcelona com del de la Cartoixa de Valldemossa; aquesta doble pèrdua hauria pogut suggerir-li la idea d'intentar fer passar el manuscrit no destruït del Seminari per un altre còdex de la *Doctrina pueril* del qual s'ignorava el parador. En tot cas, és indubtable que coneixia l'edició d'Obrador, no sols per la referència a l'inquisidor, sinó també per l'elecció de l'any 1907 com a presumpta data de la compra del volum a la Cartoixa de Valldemossa, ja que es tracta de la data més endarrerida possible (trenta anys abans de l'incendi del Seminari de Barcelona), però posterior a la publicació del primer volum de les ORL (el 1906), darrera referència de consulta directa que es tenia d'ambdós manuscrits.

És força evident, per tant, que aquest còdex va ser objecte d'una matussera operació destinada a dificultar-ne la identificació amb el manuscrit que es conservava al Seminari de Barcelona, maniobra que hauria inclòs la desaparició de l'ex-libris de la Biblioteca Episcopal que hi havia al marge superior del f. 1, la presència al llarg del còdex d'ex-libris de Pere Marès i Oriol, la targeta on es narra la fictícia compra del volum a la Cartoixa de Valldemossa, i probablement la desaparició dels folis finals de paper (amb el document del notari Mateu Nebot), com també del darrer foli —mutilat— en pergamí. Encara que no es pugui afirmar taxativament, tot apunta que el responsable últim d'aquesta mistificació no degué ser altre que el mateix Frederic Marès, ja que alguns dels elements utilitzats, especialment els ex-libris i la targeta amb el nom del seu pare, l'assenyalen directament. Això no implica, si més no d'entrada, que haguem d'atribuir al mecenes i col·leccionista la sostracció del còdex del Seminari (sobre la qual ni tan sols sabem si es va produir durant l'incendi del 1936);

diffícilment, però, es podria imputar a algú altre el barroer intent de fer-lo passar pel manuscrit de Valldemossa. Cal afegir, així mateix, que les intervencions modernes que es detecten al manuscrit no es limitaren al camuflatge, sinó que en diversos casos es va dur a terme un «enriquiment» de l'ornamentació de les caplletres mitjançant retolador, que també s'observa en alguns marges.²⁹

Darrerament s'ha afegit un nou element que descarta de forma definitiva tota possible identificació entre l'actual manuscrit 3187 de la Biblioteca de Catalunya i el còdex de la Cartoixa de Valldemossa. Va ser consultant el fitxer de manuscrits lul·lians elaborat per Antoni Bonner que vaig trobar una referència a una *Doctrina pueril* conservada a la Societat Arqueològica de Palma. D'acord amb una anotació feta al marge de la fitxa, el juny de 1991 Joan Mas havia notificat al savi lul·lista l'existència d'aquesta *Doctrina*. Es tractava d'un volum del XVII, en quart i compost per 147 folis. Les poques dades de què disposava coincidien sospitosament amb la descripció del manuscrit de la Cartoixa de Valldemossa que Obrador havia publicat l'any 1906. Primer el microfilm i, posteriorment, la consulta directa del manuscrit van posar de manifest que les característiques que al primer tom de les ORL s'atribuïen a C —i que he exposat més amunt per desmentir la identificació amb el volum del fons Marès— corresponien a la descripció del còdex de la Societat Arqueològica.³⁰ El volum consta, com hem vist que deia Obra-

29. Vegeu, per exemple, el f. 10; també s'ha redecorat el marge superior del f. 1, probablement després d'esborrar la rúbrica i l'ex-libris de què Obrador parlava.

30. Aprofito per agrair a Antoni Bonner l'interès que va mostrar per aclarir si realment el manuscrit de l'Arqueològica era el mateix que el de Valldemossa, i a Guillem Rosselló Bordoy les facilitats que em va donar per consultar el còdex, que actualment es troba en dipòsit al Museu de Mallorca. No s'ha adjudicat cap signatura al manuscrit.

dor, de divuit plecs de vuit folis (4 + 4) i d'un darrer de quatre (2 + 2), que fan un total de 148 folis, 145 d'escrits més tres de blancs al final. A causa de diversos errors en la foliació, el darrer foli escrit presenta el número 147, malgrat que en realitat sigui el foli 145. Les mides dels folis també lliguen, ja que Obrador afirmava que feien 22 × 15 cm, i els fulls de l'arqueològic volum fan 215 × 156 mm.

Les coincidències codicològiques, juntament amb la correspondència de les lliçons d'aquest manuscrit amb les variants atribuïdes a C a l'aparat crític de l'edició del 1906, deixen poc marge d'error a la identificació entre el còdex cartoixà i el de l'Arqueològica, i, alhora, descarten definitivament que el manuscrit del Museu del Llibre fos adquirit el 1907 a Valldemossa.³¹ Tanmateix, ningú no m'ha sabut donar raó del trasllat que va dur aquest manuscrit des de la Cartoixa de Valldemossa fins a la biblioteca de l'Arqueològica. Podria ser que ja fos fora de Valldemossa quan Obrador el va consultar, atès que qualifica el manuscrit de «procedent de la Cartoixa valldemossina», no pas de pertanyent o conservat a la seva biblioteca. Això, però, probablement és voler filar massa prim, i tampoc no explica per què cap dels catàlegs de manuscrits lul·lians no l'esmenta.

A continuació, dono un parell d'exemples on es comparen passatges procedents de l'edició d'Obrador amb els seus corresponents del manuscrit 3187 de la Biblioteca de Catalunya i del manuscrit que actualment forma part del fons de la Societat Arqueològica Lul·liana. A la columna de l'esquerra hi ha el text d'Obrador (que designo amb la sigla *o*); entre claudàtors incloco les variants que Obrador atribueix a B a l'aparat crític —en ambdós casos es trac-

31. Pel que fa a la versió de la *Doctrina pueril* que C presenta, val a dir que es tracta, tal com havia indicat Obrador, d'«una transcripció modernisada» (ORL I, 434), o, com llegim a l'encapçalament del volum, d'un text «Traduït de llengua llosina a usual mallorquina».

ta d'errors, de manera que la identificació és menys dubtosa. A sota del text d'o afeixo la variant que, d'acord amb l'aparat, dona C per al passatge en qüestió (fet que condiciona la longitud del passatge, més breu del que correspondria per al fragment afectat). A la columna de la dreta dono les lliçons tal com apareixen en els manuscrits, que ara ja em permeto designar amb les sigles que Obrador els havia atorgat, o sigui, B i C:

(8, 1)	o Ab amor e ab plant [B e ab pau]te deuria esser recomtada	B Ab amor e ab pau te deuria esser recomtada (f. 7v)
[C y ab llanto]		C ab amor y ab llanto deuria referirte (f. 11)
(86, 9)	o en lo glutto [B e en loc gutoto] on les venes han lur rail	B E en loc gutoto on les venes an lur rayl (f. 76)
[C y en lo gustar]		C y en lo gustar en que las venas tenen la sua rel (f. 118)

Aquests exemples són representatius sobretot per a B, la identificació del qual, a causa de les manipulacions a què ha estat sotmès, és sens dubte la més problemàtica. El volum del 1906, tant en el cos del text de la *Doctrina pueril* com a l'aparat crític, ofereix molts altres casos que posen de manifest que els manuscrits que actualment es conserven a la Biblioteca de Catalunya i a la Societat Arqueològica Lul·liana van ser emprats en l'establiment del text de les ORL. Aquesta constatació, juntament amb les dades que l'editor recull sobre la transmissió de l'obra (que, com hem vist, no es limiten a la simple caracterització codicològica, sinó que inclouen també altres qüestions de tipus històric), limita molt el marge d'error que hi pot haver a l'hora de fer aquesta doble identificació. Em sembla, doncs, que es pot afirmar amb pocs dubtes que s'han recuperat dos testimonis de la *Doctrina pueril* als quals, durant una bona colla d'anys, no s'havia tingut accés.

JOAN SANTANACH i SUÑOL

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALÒS-MONER 1928 Ramon d'ALÒS-MONER, *Un nou manuscrit de la «Doctrina pueril»*, «Franciscalia» (1928), ps. 1-13.
- BATLLORI 1957 Miquel BATLLORI, *Entorn de l'antilul·lisme de sant Robert Bellarmino. El procés del Sant Ofici contra el monjo celestí don Placido Perilli, 1607*, «Estudios Lulianos», 1, 1 (1957), ps. 97-113.
- BENNÀSSER 1691 Pedro BENNAZAR, *Al rey nuestro señor D. Carlos Segundo monarca catholico de dos mundos* (Mallorca, Vidua de Guasp, 1691).
- BOHIGAS 1944 Pere BOHIGAS, *Fondos manuscritos de bibliotecas de Mallorca*, «Biblioteconomía. Boletín de la Escuela de Bibliotecarias de Barcelona», 1, 3 (1944), ps. 80-88.
- BONNER 1992 Anthony BONNER, *El patrimoni bibliogràfic lul·lià de Mallorca*, «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 48 (1992), ps. 239-250.

- FENNESSY 1995 Ignatius FENNESSY, O.F.M., *The B Manuscripts in the Franciscan Library Killiney*, dins Benignus MILLET i Anthony LYNCH (eds.), *Dún Mhuire Killiney, 1945-1995. Léann agus Seanchas* (Killiney-Dublín, Lilliput Press in Association with the Franciscans, 1995), ps. 150-215.
- GALMÉS 1932-1933 Salvador GALMÉS, *Catàleg d'obres i documents lul·lians a Roma*, «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 24 (1932-1933), ps. 99-108.
- HILLGARTH 1966 J. N. HILLGARTH, *Manuscritos lulianos de la Biblioteca del convento franciscano de Dún Mhuire, Killiney, Co. Dublin, Irlanda*, «Estudios Lulianos», X, 1 (1966), ps. 73-79.
- LLULL 1736 Ramon LLULL, *Llibre de doctrina pueril compost en llengua lla mosina per lo illuminat doctor y martyr invictissim de Christo el B. Ramon Llull mallorqui* | Traduit a llengua usual mallorquina per un devot dexeble seu a utilitat de los miñons de Mallorca (Palma de Mallorca, Impremta de Pere Antoni Capó, 1736).
- LLULL 1972 —, *Doctrina pueril*, a cura de Gret SCHIB, «ENC» A, 104 (Barcelona, Barcino, 1972).
- LLULL 1988 —, *Llibre de l'orde de cavalleria*, a cura d'Albert SOLER, «ENC» A, 127 (Barcelona, Barcino, 1988).
- MADRE 1973 Alois MADRE, *Die theologische Polemik gegen Raimundus Lullus. Eine Untersuchung zu den Elenchi auctorum de Raimundo male sentientium*, «Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Neue Folge», Band 11 (Münster, Verlag Aschendorff, 1973).
- MUNDÓ 1994 Anscari MUNDÓ, *Catàleg del Museu del Llibre Frederic Mares* (Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 1994 [1995]).
- OBRADOR 1905 Mateu OBRADOR, *Estudi de les doctrines sociològiques de Ramon Lull. Apuntacions y fragments extrèts dels més antics textos lulians originals concordats ab breus notes y comentaris* (Palma de Mallorca, Amengual i Muntaner impressors, 1905).
- OBRADOR 1908 —, *Viatge d'investigació a les Biblioteques de Munich y Milà*, «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», II (1908), ps. 589-613.
- OBRADOR 1932 —, *Notes per a un catàleg d'alguns còdexs lul·lians de les biblioteques de Palma de Mallorca*, «Estudis Universitaris Catalans», 17 (1932), ps. 166-183.
- ORI. *Obres de Ramon Lull*, 21 vols. (Palma 1906-1950).
- PEÑA 1886-1889 Pedro de A. PEÑA, *Bibliografía luliana*, «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana», 1 (1886-1889), ps. 3-4; 2, ps. 134-135, 230-231; 3, ps. 102-103, 123.
- PERARNAU 1982-1986 Josep PERARNAU, *Els manuscrits lul·lians medievals de la «Bayerische Staatsbibliothek» de Munic. I. Volums amb textos catalans (Apèndix: Inventari d'obres lul·lianes en català). II. Volums de textos llatins*, 2 vols. («Studia, Textus, Subsidia», III i IV) (Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 1982-1986).
- PERARNAU 1984 —, *Un altre volum manuscrit català perdut: el de Pistoia*,

- Biblioteca Febroniana 314, «ATCA». 3 (1984), ps. 7-11.
- PÉREZ 1957 Lorenzo PÉREZ, *Fray Lucas Wadding, postulator de la Causa de Beatificació de Ramón Llull (1638)*, «Estudios Lulianos», I, 2 (1957), ps. 262-268.
- PÉREZ 1958 —, *Fray José Hernández, O.F.M., postulator de la Causa de Beatificació de Ramón Llull (1688-90)*, «Estudios Lulianos», II, 1 (1958), ps. 83-105.
- PÉREZ 1958-1970 —, *Los fondos manuscritos lulianos de Mallorca*, «Estudios Lulianos» (1958-1970), II, ps. 209-226, 325-334; III, ps. 73-88, 195-214, 297-320; IV, ps. 83-102, 203-212, 329-346; V, ps. 183-197, 325-348; VII, ps. 89-96, 217-222; XIV, ps. 237-242.
- PÉREZ 1961 —, *Los fondos lulianos existentes en las bibliotecas de Roma*, Publicaciones del Instituto de Estudios Eclesiásticos en Roma, «Subsidia», 3 (Roma, Iglesia Nacional Española, 1961).
- RD Elies ROGENT i Estanislau DURAN, *Bibliografía de las impresiones lul-lianes*, proemi, addicions i índex de Ramón d'ALÒS-MONER (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1927).
- TARRÉ 1941 José TARRÉ, *Los códices lulianos de la Biblioteca Nacional de París*, «Analecta Sacra Tarraconensia», 14 (1941), ps. 155-182.
- TORRES AMAT 1836 Fèlix TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña* (Barcelona, Imprenta de J. Verdaguer, 1836) (N'hi ha edició facsímil: Barcelona-Sueca, Curial, 1973; «Documents de Cultura-Facsímils»).
- VILLARONGA Y FERRER 1909-1910 Francisco VILLARONGA Y FERRER, *Las cien proposiciones atribuidas por Eymerich al Beato Lull*, «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana» (1909-1910), 12, ps. 248-252, 262-264, 283-288, 299-302, 316-319, 321-324, 344-346, 353-355, 373-376; 13, ps. 4-9, 24-27, 51-53, 78-80, 111-116, 129-133.

Sobre l'edició de textos: a propòsit d'una nota de Veny-Mesquida i les edicions de Foix, per Jaume Vallcorba

Al número 67 d'«Els Marges», d'octubre de 2000, s'hi publica una nota de Joan R. Veny-Mesquida, *Sobre l'edició crítica de textos contemporanis: a propòsit dels textos del Diari 1918 de J. V. Foix publicats a Quaderns Crema*, en la qual, l'autor, tot i advertir que «l'anàlisi... no serà especialment exhaustiva i detallada» i que no n'ha fet «cap examen minuciós», pretén de desautoritzar l'edició de Foix presentada a Quaderns Crema, en franca oposició amb la que ha anat a càrrec d'Edicions 62. No entraré ara, ni en detall ni globalment, en el bosc que hi desplega,

qui sap si amb la intenció de fer-hi perdre algun excursionista incaut. No hi entraré perquè potser hauria de fer com Hansel i Gretel i, la veritat, m'estimo més guardar-me les molles per a un altre àpat. La nota conté, tanmateix, un parell d'afirmacions que crec absolutament necessaris de corregir, simplement perquè s'allunyen de la veritat.

Posem les coses en clar: que Foix semblava descontent amb les edicions de la seva obra precedent ho demostren els contractes firmats amb Quaderns Crema per a una nova edició. Aquests contractes són un fet